

3295

W. H. Longwell

August 5th

Winnipeg, Manitoba

Winnipeg, Manitoba

III k

1915

491.99-1

W-13

28 APR 2010

491.99-1

Ա-13 1/2

Ա. գրեցիք բոլորում է կովկասի մշտական. Շրջանի Հոգաբարձուի կողմից որով
դասարանական ձեռնարկ

Գ Ր Ա Գ Է Տ

Ուղղագրական ձեռագիր յօդվածներ

ԵՐՐՈՐԴ ԳՐԳՈՅԿ
(Երկրորդ տպագրութիւն)

3719

Կ Ա Ջ Մ Ե Յ Ի Ն

Մ. ԱՐԵՂԵԱՆ, Ա. ԱՐԵՂԵԱՆ ԵՒ Մ. ՄԱՏԷՆՃԱՆ

18669

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս
ՏՊԱՐԱՆ «Մ Ա Մ Ո Ի Լ»

0103 744 05

12/30

01. 2013

Հ. Գ. Մ. Գ.

գրանցումը գիրքում ամփոփույթով

Մեր կազմած և մշակած յօդածանների արտասպուլեթեան իրաւունքը վերապահւած է:

73 43-73

Шрифтъ заявленъ.

Յ Ա Ռ Ա Հ Ա Բ Ա Ն

«Գրագէտի» Ա. և Բ. գրքոյկներից արդէն աշակերտները պիտի իմանան՝ գլխատառի, չափերի, շեշտի, հարցական ու բացազանչական նշանների, մասամբ և գծի գործածութիւնը, ինչպէս և մեր ուղղագրութեան գրեթէ բոլոր կարևոր մասերն ու թեթև կանոնները՝ երկբարբառներ, ը ձայնաւորի գրութիւն և տողադարձ, Ե և Է, ո և օ տառերը բառերի սկզբում, Է տառը բառերի վերջում, Վ հնչիւնի գրութիւնը, յ կիսաձայնը բառերի մէջ, անձայն յ բառերի վերջում, Ա, Գ, Ը (Ն) յօդերը, սեռական-արականի լայ, ոջ վերջերը, կը մասնիկը, չը բացասականը, բայերի վերջաւորութիւնները և այլն. այսպէս և մի շարք բառեր, որոնք սկսուած են յ տառով, կամ գրուած են օ տառով, կամ Բ, Գ, Դ, Ա, Չ տառերով, որոնք արտասանուած են Վ, Բ, Բ, Գ, չ կամ Ե:

Այս Երրորդ գրքոյկով աշակերտները պիտի կրկնեն և իւրացնեն արդէն սովորածները, միաժամանակ և աւելի ընդարձակեն իրենց ուղղագրական ծանօթութիւններն ու կանոնները:

Այս նպատակին հասնելու համար այս գրքոյկի մէջ յօդածներն այնպէս են կազմուած կամ ընտրուած, որ առաջին երկու գրքոյկների հետ միասին՝ գործածուած են գրեթէ բոլոր սովորական բառերը, որոնց ուղղագրութեան համար ոչ մի կանոն չկայ. այսպէս են յ տառով սկսող, օ տառով, ըստ կարելու յնաև Բ, Գ, Դ, Ա, Չ=Վ, Բ, Բ, Գ, չ տառերով գրող բառերը: Լրացւած են նաև Է-ով գրող բառերը:

Բացի դրանցից՝ այս շրջանում առանձին ուղղագրութիւն պիտի դարձնել այն բառերի վրայ, որոնք գրուած են ա, կ, Տ, Ծ, Ե տառերով, բայց տատանող հնչիւն ունին և արտասանուած են յաճախ իբրև Բ, Գ, Դ, Ա, Չ (ամպ, ընկնել և նմ.):

Ուղղագրական կանոնները, եթէ աշակերտներն արդէն սկսել են քերականութեան ուսումը, պէտք է կապել քերականութեան հետ, յատկապէս բառակազմութեան, բառերի տեսակների, իսկ կէտադրութեան նկատմամբ՝ խօսքի կամ նախադասութեան կազմութեան հետ: Այստեղ ուղղագրութեան կանոններ չեն տրոււմ. դրա համար կարելի է դիմել քերականութիւններին *) և այլ ձեռնարկների. միայն պիտի նկատել հետեւեալները.

- Ա. Բառակազմութեան հետ կապուած են՝
- 1) Է ձայնաւորը, որ ի է դառնում.
- 2) ոյ երկբարբառը, որ ու է դառնում.

*) Յարմար է Մ. Աբեղեանի «Տարրական ֆերականութեան» չորրորդ տպագրութիւնը, որի առաջին և երկրորդ հատածանների մէջ ամփոփուած են բոլոր ուղղագրական կանոնները, ինչ որ կարելի է և կարևոր է անցնել ուսման երրորդ և չորրորդ տարիներում:

- 3) Բառավերջի եայ, որ դառնում է Է (քրիստոնեայ, քրիստոնէական).
- 4) Բառավերջի Է, որ մնում է անփոփոխ (բոպէ, բոպէական).
- 5) Բառավերջի ալ, ոյ, որոնց վերջի յ-ն վերականգնում է (ծառայ, ծառայական).
- 6) Ածանցներ—աբեն, երեն, աւես, աւոր, եայ, եդեն, երորդ, բորդ, որդ, որք, ուրդ և այլն:
- 7) Եա, եօ, իւ երկբարբառների տարբերութիւնը կիսաձայն յ-ով կազմւած երկբարբառներից՝ յա, յո, յու (ծառայական, ծառայով, ծառայութիւն):
- 8) Բարդ և ածանցական բառերի գրութիւնը, որոնց երկրորդ բաղադրիչը պահում է սկզբի բ, օ, յ, վ տառերը.
- 9) Բառերի վերջի ք ածանցը (գրարք, յոգ. նշան), որ յաճախ արտասանւում է իբրև կ (պէտք, պիտանի, մեղք, մեղաւոր).
- 10) ղ և խ տառերի գրութիւնը (ողբ. թախիծ, թախծալի, փախ, փախչել).
- 11) ո և ր տառերի գրութիւնը ն և միւս բաղաձայներից առաջ (դառնալ, դարձ, արծիւ, գարուն—գարնանային, առիթ—առթել).
- Բ. Բառերի տեսակների հետ կապւում են՝
- 1) Անձայն յ-ի գրութիւնը գոյականների, ածականների և բայերի վերջում.
  - 2) Յատուկ անունների գրութիւնը գլխատառով և ա-ից յետոյ առանց անձայն յ-ի (Աննա).
  - 3) Դերանունների, մակբայների և հրամայականի գրութիւնն առանց անձայն յ-ի.
  - 4) Է տառի գրութիւնը բայերի մէջ.
  - 5) կր մասնիկի և չր բացասականի գրութիւնը բայերի հետ.
- Գ. Խօսքի կազմութեան հետ կապւում է կէտադրութիւնը, որից պէտք է անցնել.
- 1) Վերջակէսի գործածութիւնն ասացւածից յետոյ (երբ խօսքն ամբողջացած է, լինի մի հատ պարզ խօսք, թէ երկու և աւելի խօսքերից կազմւած բարդ խօսք).
  - 2) Միջակէսի գործածութիւնն ուրիշի խօսքից և չափերից առաջ.
  - 3) Ստորակէսի գործածութիւնը բարդ ասացւածի մաս կազմող խօսքերի մէջ, կոչական անուն և ձայնարկութեան հետ, ինչպէս և պատասխանական այո՛, ոյ բառերից յետոյ.
  - 4) Կախման կէսերի (...) գործածութիւնը.
- «Գրագէտի» գործածութեան համար ընդհանրապէս մանրամասն բացատրութիւններ տրւած են Ա. գրքոյկի ընդարձակ յառաջաբանում, որին պէտք է դիմեն նաև այս գրքոյկը բանեցնողները: Այստեղ սակայն պիտի դիտել հետևեալները.
- 1) Առանձին բառերը, որոնց գրութեան համար կանոն չկայ, (յ-ով սկսող, օ-ով գրող, բ, գ, դ, ձ, ջ=փ, ք, թ, ց, չ), այլ ևս չեն գրւում յօղւածների տակին. աշակերտներն այս շրջանում այն հասակի են, որ իրենք կարող են ուսուցչի պատէրով հանել այդպիսի բառերը. և դա նրանց համար աւելի հետաքրքիր կը լինի: Դրա համար կարելի է միանգամից մի քանի յօղ-

ւածներ ևս տալ՝ նայելով աշակերտների ժամանակին և պատրաստութեանը:

2) Միևնոյն յօղւածը ուսուցիչը յաճախ կարող է զանազան նպատակների համար ծառայեցնել. օրինակ՝ տուալին յօղւածը՝ «Կարգն» կարող է պէտք գալ հրամայականի, կը մասնիկի, չը բացասականի գրութեան, ինչպէս և կոչականի կէտադրութեան համար: Քանի որ աշակերտներին արդէն ծանօթ են կարևոր ուղղագրական ձևերը, ուսուցիչն արդէն ինքը կարող է ազատ ընտրութիւն անել յօղւածների մէջ և այս կամ այն յօղւածը բանեցնել այս կամ այն նպատակի համար, յարմարեցնելով դասի պահանջին և քերականութեան դասընթացին, եթէ վերջինս անցնում են: Բայց և այնպէս դիւրութեան համար ցանկի մէջ յիշուում են մի քանի վարժութիւններ, ինչպէս և յօղւածների տակ գրւում են կարևոր համարւած բառերը:

Բոլոր յօղւածներից պարբերաբար, մի քանի յօղւած միասին, պիտի հանել տալ՝ յ—ով սկսող, օ—ով գրող, ղ (==խ) տառով, ինչպէս և բ, գ, դ, ձ, ջ=փ, ք, ց, չ, այլ և պ, կ, ս, ժ, ն=բ, գ, դ, ձ, ջ արտասանող բառերը:

Յունիս 1913 թ.

Կ Ա Ջ Մ Ո Ղ Ն Ե Ր

Ց Ա Ն Կ

Նիւթերի	և	ուղղագրական	կանոնների
1. Կարգա՝ (Յ. Յակորեան)		Հրամայ. կարգն. կը մասնիկ, չը բացասական:	
2. Մնողական սեռ		Բայերի վերջը՝ էի, էիր, էր... են վերջացած յատուկ անուններ:	
3. Մանուկներին		Բայերի վերջը՝ եմ,	
4. Խղմնաճեմ (ըստ Ա. Ա.)		ղ և խ տառերի գրութեան կանոն:	
5. Հեղեղը (ըստ Վ. Փ.)		ք ածանցը բառերի վերջում: Կախման կէսեր (հայրս . . . օ):	
6. Երկու գանգատուր		Բառամիջի Է տառը, որ դառնում է ի: Ստորակէս կոչականի հետ:	
7. Մտեցնելու կակաչը		Օրէն ձևով բարդութիւններ (համեստօրէն):	
8. Երազ (Ս. Շահ)		Բառամիջի ոյ, որ դառնում է ու: Ստորակէս միջարկութիւնների հետ:	
9. Մուրացկան		Կրկնութիւն Է ձայնաւորի և ոյ երկբարբառի կանոնի:	
10. Ոսաբոբիկն ու հաօմանդամը		Կրկնութիւն ղ և խ տառերի գրութեան կանոնի, յս-ով գրող բառեր:	
11. Անօրի արաբը		Յ կիսաձայնի կանոն:	
12. Ճապոնիայի անօրները		Դարձեալ յ կիսաձայն բառերի մէջ ա, ո ձայնաւորներից յետոյ: Յատուկ անուններ ա, իա վերջացած:	

13. Պատերազմի դաժնում Կրկնութիւն է ձայնաւորի կանոնի:
14. Սկիւռը եւ գայլը Յ=է տառը բարդ և ածանցւած բառերի մէջ: Միջակիս ուրիշի խօսքից և չարկերտից առաջ:
15. Հսկայ Մները Յ կիսաձայն և անձայն յ բառի վերջում:
16. Գայլը պայտար Աւէս ածանց. հ տառը ր բաղաձայնից յետոյ:
17. Գայլի տարիքը Կրկնել է և զ=խ տառերի գրութեան կանոնը: Միջակիս ուրիշի խօսքից և չարկերտից առաջ:
18. Կապիկներն ու գրգակները Ածանցներ՝ ուղ, բուրդ, երուրդ: Կրկնել կախուան կիսեր (կրորդը . . .):
19. Անկերակցութիւն ճիւղի ճիւղ և նման գրութիւններ: Ռ և ր տառերի գրութեան կանոն:
20. ձագար եւ նապաստակ Ածանց եղին:
21. Այբի պահպանութիւնը Անդ նախորդով կազմւած բառեր:
22. Ներեսի նամակը Էս վերջացած յատուկ անուններ: Ստորակիս կոչականից յետոյ և շեռ կոչականի ածականի վրայ:
23. Պօղոսի պատասխանը Ածանց՝ արեւ, երեւ:
24. Յուսիկի նամակը Ղ=խ տառի գրութեան կանոն:
25. Յորեկի արքա (ըստ Մուրացանի) Վ տառը բարդ բառերի մէջ:
26. Կարկուս Կրկն. է տառի կանոնը: Ածանց՝ ուրդ:
27. Գաղափացի երեխան գիւղում Յ տառով սկսող յատուկ անուններ: Գծի գործածութիւն խօսակցութեան ժամանակ:
28. Հասիկ (Յ. Յովհ.) Ստորակիս կոչականի հետ: Բ տառը բաղաձայնից առաջ:
29. Հնձուր (Բաֆֆի) Ստորակիս կոչականի հետ՝ ա՛յ, ո՛վ ձայնարկութիւններով:
30. Գարունն անտառում Վ տառը բարդ բառերի մէջ:
31. Լեռնային վտակը (ըստ Մուրացանի) Ածանց ային և յ կիսաձայն:
32. Աւուն Սեռ. տրականի լան, լայ վերջը:
33. Արարատեան դաշտ առաւօս (Բաֆֆի) Անձայն յ:
34. Արախ (Բաֆֆի) Յ=հ տառը բարդ և ածանց. բառերի մէջ:
35. Զրի կարիքը Ստորակիս կոչականի և ձայնարկութեան հետ: Միջակիս ուրիշի խօսքից և չարկերտից առաջ:
36. Արձագանգ Էլ վերջացած յատուկ անուններ:
37. Գնդակն ու մրջիւններ Է, ո կապակցութիւն:
38. Երկարուղի Եայ վերջացած բառերից ածանցում:
39. Արծիւն ու մարդը Է վերջացած բառերից ածանցում (եա, եու, էի, եո կապակցութիւններ): Կրկնել չարկերտի, գծի, չարկերտից առաջ միջակիսի գործածութիւն: Ք ածանց:

1. Կարդում.

Կարդում, այ ի՞նչ խելոք ճանուակ,
 Կարդում, գրիք քարիւն բոլոր.
 Կարդալոյի խելոքն է կարուակ,
 Արքիք պայծառ ու յուսաւոր:
 Գիր կարդալով դու գրիտրու՞մ
 Եւր նորանոր բան կի՞մանաս.
 Եւր շարտից շնոր բաներու՞մ
 Արքիւմ հետո՞ւ կը պանաս:
 Գիր կարդալով դու աշխարհիս
 Կը ճանաչես շարն ու բարին.
 Ո՞վ է խելոքը, ո՞վ է շայիս,
 Ո՞վ է պիտո՞ւ խելոք թշուարին:
 Դու կի՞մանաս, ինչո՞ւ ճարտիկ
 Մէքո՞ք է ապրե՞ն իրար հաճար,
 Ի՞նչ է ճարտկանց ցանն ու կարիք,
 Ի՞նչ է յոյսը, ի՞նչ է իսաւար:
 Կարդում, որդիս, որ հօրդ պէս
 Դու էլ անուս, խելոք չը մնաս.

Որ ամենքն փրկ չը ծնես,
եւ թիշը ապաւր առագ գնաս...

Մարդ, Յարդիկ, Յարդկանց:

2. Զնոդականի սէր.

Եստէնք հայրը որձնադիր էր. նա թի ընծ
յունն էր շինուձ քաղաքի ծայրին: Մի օր Յայրը
որդունն քանց հօր Լաշը եւ ուղարկեց աշխարհու-
րեանն քանց: Կեանքի Եստէնք նկատեց իր հօրը,
որ արեւի քանց շոգին, կանգնած քարէր քարի վրայ,
օրի ընդ՝ շարուն էր աղիւնները. թի սիւս քայ
անգամ հերիք կը շինէր, որ նա ընկնէր փողոց
եւ ընկնէր:

Եստէնք յօրեցաւ շէնքն եւ փորձեց քարէրա-
նայ փայտէ երկար ու կոպիտ սանդուխտով. քայ
հայրն էր նա թի քանի սարիւնն ելեց, երբ նրա
որդունն սկսեցին դողդողայ, գոչիւր պրտեց.
Իտեղն սկսեց շայ շինեց: Բարեբախտաբար քան-
ւորներից ընկր վրայ հասնելով՝ իգեցեց նրան:

Ի՛նչպէս է ուրեմն հայրս առաւօրից թինչն

երեկոց աշխարհուն ալն քարէրուն, սունն էր նա
ինքն իրեն. ինչ դժարութիւնով է նա ընդ հարձակ
փող փայտակուն:

Քիչ յայրոց հայրը իգաւ, արեց Լաւաքի քր-
տիւնք, հարձակեց որդունն եւ շրայով Լաւաքոց
յայրոց՝ նորից քարէրայաւ գործին:

Եստէնք փերաքարչաւ քունն եւ քեանները
պարտեց յօր:

— Այ՛նք քեանունն էս, որդիս, թէ ինչպէս
է հայրիկը սիրուն ընդ. աշխարհի ուրեմն շո-
քով աւարտեց ուսունը, որպէսք թի արեւայ
էր դու սուրբու եւ պահպանես նրան իր ծերո-
րեանն Եանանակ:

* * *

Եստէն, Կարէն, Աւրէն, Գորգէն,
Ուրէն, Զարէն, Իւրէն, Աշխէն:

3 Մանուկներին.

1.

Երեխաներ, դուք ինքներդ թիշը պէտք է յը-

ւայրէի, սանրէի չեր ճայտըր, ճախէի չեր հա-
գոշարն ու կոշիկները. ուրիշներին անպէտի նե-
ղուքին պէտք է պարճաւել:

Մախոք և շաւ պիտի պահէի չեր հագոշար-
ները, որովհետեւ չեր ծնողների աշխատանքով
են չեմք բերում: Մեծ իմաստով պահեցէի նոյն-
պէս չեր գրիերն ու փերրակները. աւելորդ բան
երբէի չը գրէի նրանց թէգ:

Միշտ կարգ ու կանոնի թէգ պահեցէի չեր
գրաստեղանը և իրեղենները:

2.

Երբ չեց հետ իստում են, շտեղէի ուշադիր և
պարաստանեցէի խղիւղախարի: Երբէի չատէի կար-
ճաւոր. «Այն» կամ «Ոչ», այլ պիտի ստէի. «Այն,
պարոն», «Այն, փիկին», «Այն, օրորդ», «Այն,
հայրիկ», «Այն, ճայրիկ», կամ «Ոչ, պարոն»,
«Ոչ, օրորդ» և այլն:

Անփորեցէի նաև «Եւորիակայ եմ», «Իմաքրեմ»,
«հաճեցէի», «հրաճէ» բաների գործածութիւնը:

3.

Մեծնիսի հետ խղիւղախարի եղէի:

Երբ իմ ճանօքի պարստէի, գլխարկների հա-
նամ բարեկեցէի:

Մէկը ստեղծակց ընկերաց առագ՝ դուռը կա-
ճայունի բարեկեցէի. չեմք իրայն, երբ «Երէի» կա-
սուն, ներս կը գնաի:

Ստեղծակցը երբէի գլխարկ չը դրէի:

4.

Ըստ ճանաչակ հանգիստ կը սպասէի, իրնչև
չեց բաժին կը փան: Զեց վայելուց կը պահէի. եր-
բէի չը իստէի առանց կարիքի. հասարակութեան
թէգ չը յօրանդէի: Զը հեղեղէի վայրերի օրինակին,
ու էլ նրանց իստերը կրկնէի:

Արագ և սիրով կարարեցէի չեր ծնողների,
ուսուցիչների և ընտերի պարէրները. նրանք չեր
բարիքն են իրայն ցանկանում:

Արեցէի նրանց, սիւս չեր անձնաստորք պար-
փանդութիւնը:

Արեցէի նաև չեր ընտանրներին և շարգեցէի
բոլոր ճարդկանց:

4. ԻնչՆմանիք.

Թորոսը ի՞նչ ինչքն տղայքն էր, հորս անազին կենդիւ: Աս էր սիրուն՝ ընդ, ոչ էլ ընկն նրան: Աս արդէն ցամառաբն ցամառաբն ցարեկան էր, բայց դարձեալ բախճուր ու շնակեաց, անանց սիրոյ և ընկաւոր: Կայրս էլ էր սիրուն նրան, որովհետեւ նա յաճառ էր, միշտ մնայ և երբէք նրա երեսին ոչից էր նայի:

Մի օր կայրս այգոսյ բերեց մի կապուկաբեր խաղողի ձիւ, որ կարծուն էր, թէ Թորոսն է կորրել:

— Թորոս, յանկարձ շտեղ նրա շայն:

— Ի՞նչ, եղաւ պարասիան:

— Իրանէ էլ չի կարողանում ստել: Ո՞վ է ցտեսել, որ կայ իրարոնեան Սարգսիւսի տրեկու շարք անագ խաղող ուրի . . . ցես ի՞նչ էս արել:

Էս դողում էր անբող մարմնով, որովհետեւ այդ ուրք ինքն էր կորրել:

Թորոսը շուն էր, այդ կայրս ու յաճառ Թորոսը: Կար կայեացի ընդ կայմակ էր փայլաբանում: Աս երբէք այդպիսի սարսափելի կերպարան էր ունեցել: Էս էս ցեսայ, որ բարչբայաւ դեղնաւունն հոնի փայրք, հորս գլխից վեր, Զօճեց օրի ընդ, սեպին բախով իգաւ եղբորս թիկունքին, բարչբայաւ, ընկ էլ իգաւ, նոյնպէս անողորմ:

Թորոսը էր շարժում. երկու կարիք արցունք գորրելին նրա մնայ, դեղնամ աջերից:

Օ, այդ երկու կարիք արցունքներն իգան ի՞նչ արի վրայ. սեպին բերք իտողում էր ինչ, կործմ ունել էր, և էս Զայի:

— Էս է՛, կայրիկ, էս է՛ կորրել, էս է՛ գողացել. Թորոսը մեղք չունի. . .

* * *

Իտեղ, ինչՆմանիք, անբող, աղքիկ, եղբայր, փայրք, փայլում, իտողել, սրտեղծել, աղքատ: Բախճ, բախճուր, բախճայի. փախ, փախել. փախ, փախկոր:

5. հեղեղք.

— հեղեղ, հեղեղ, կանչում էին ամեն կողմից, կանչում սարսափաւար և փախչում խեղճերի նման, առանց շուրջերը նայելու:

Շորդահոս գեղը փլցրել էր վերևում գրկւած հողաբլուրը և չեփի ահագին յետք բերում էր գրեղախաղափի վրայ. Կնչում էր գեղիկը, քնները միտանց երկրի անհետքանում էին, ծառերը խարխարում. և ծարր ու կին, ով որ կարող էր, գայիս, լչում էին յետ բարչրադիր բակը և եկեղեցին:

հայրս... օ, ոչ թի ընտել չի հեռանում նա թո՛ւ աջից: Այդ ընտելին նա ճոռայել էր յետ և առանց գիտարկի դուրս էր նետում անդադար, գնում էր աղէտի մէջ, ծարրկանց օգնում, չեփի մէջ միջև ծնկները իրւած՝ ճանուկներին իջնում հեղեղի բերնից:

— Ա՛ի գնաց, գոռում էր ծայրս, մի գնաց:

— Թո՛ղ, կին, այնպեղ ծարրիկ են օգնու-

թեան կանչում, հասկանում ես, ծարրիկ:

* * *

Աղջ, հրաշտայ. իօսի, իօսել. ուղ, ուղի, ուղադիր.
Միսի, միսաւոր. կող, կողի, հասարակող. Մտի, Մտից, Մտել.
Մտ, մտի, մտաւոր. շող, շողի, շողայ.
պէտի, պիտանի. ուրի, ուրանաւոր. պարս, պարսի,
պարսական:

6. Երկու գանգաւոր.

Երկու հարեան դայ էին սկսել մի արցի պարխառով: Արդէն հնչի խաճախը հասել էր. դայաւորը նրանց երկուսին էլ կանչել դայարան հէնց այն օրը, երբ նրանք պարխառում էին հնչելու:

«Մեքրոս, սասց նրանցից մէկը՝ դառնայով միսին. իցուր ենք մեկ երկուսով այս մէջի վրայ խաճախ կորցնում. յայրուկ ինդրում եմ, յանջն առնես, հէնց մեկակ գնաս փաղափ դայաւորի»

Վօր և պաշարպաննէս իւր էլ, ինչ էլ. արդէն գի-
րտա ի՞նչ ստեղծիր. ես հաւատարմ լո՞ւ իւր: Իսկ ես
դրա փոխարէն կը հնչեմ թէ ի՞նչ և թէ ի՞նչ ցորեմը»:

Մարտոս յօժարութեամբ յանչն առաւ այդ ա-
ռագարկը և այնպէս շաւ պաշարպաննէս իր հակա-
ռակորդի գործը, որ սա ցարաւ դար: «Բո
օգրին մէտցին, սասց նա գիւղ վերադառնալով.
այժմ արդը իննն է»:

«Որ այդպէս է, սիրելի փաստարանս, արի
կրտնի՞նչ այդ հողը. իցո՞ւր հէնչ սկզբից էլ այդպէս
չը վարեցիրնք»:

Սոց օրից ի վեր երկու հարեանները դար-
շան ըրտրի՞նչ բարեկամներ:

* * *

Մէլ, միւլ. փոխարէն, փոխարինել. այնպէս,
այնպիսի. կէս, կրտն. պարտէր, պարտիրել. պէտք,
պարան. լինի, լինել, լինութիւն. մէջ, միջին. ա-
ղէտ, աղեղալի. աղէս, աղետաւ. մէկ. արդէն:

7. Մորեմին ու կակաւը.

Մարտոսը շար ծաղիկներ կաշին:

Մորեմնու հասարակ սպիտակ ծաղիկը հաճե-
տօրէն նայում էր իրարի միմեկի. իսկ փարքա՞մ
կակաւը կարար շարունակ էր նրա վրայ իր վառ
կարմիր գոշիւր:

— Ասացէ՛ք, ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս է Ձեր անունը,
հարցրեց սպիտակ ծաղիկն իր հարեանին:

Բայց գոռոց կակաւը երեսը շուն ցրելու և չը
պարտաւանելու: «Չարէ՛ք դրա կեղ ցրոց անել»,
նրանց նա:

Սոցա ցամաք: Ասպիտակ ծաղիկը ցրել կար-
մին էր ցայիս անուշահոտ պրոշիկը, իսկ կարար
կակաւը ցրել պշամ էր միայն մի չոր ցողուն:

* * *

Մարտից, պարտիրոս, պարտիրոսան. մէջ, մի-
ջից, միջին. հաճետօրէն, առաջօրէն, մարդո-
րէն...

8. Երայ.

Ես շուտի մի անոյ շայն,
ի՞մ ծերայած ծօր ծօր էր.
Փայտեց նոյն ուրախութեան...
Բայց ասանս որ երայ էր:

Կարկազահոս աղբիւրն այնպէս
Թաւալու՞ էր ճարգարից.
Էս շարակ էր որպէս բիւրեղ...
Նիւն երայ էր զնորածից:

Եւ յետոքն ցիւղեր, ճայրեմք,
Յիշեց ճանկութեան օրեր.
Մօրս հաճոյքն ես զգայի...
Նիւն, ասանս որ երայ էր:

Կրճիւն սեղծեց կարօղազին,
Նիւն սրբեց, շար բայ էր.
Նորոնմաներս գնում էին...
Նիւն, այդ ինչնու երայ էր:

* * *

Ննոյն, անուշահամ. նոյն, նոյնեղ. հաճոյք,
հաճոյքեղ. ցոյց, ցոյցեղ. յոյս, յուսանք. բոյս,
բուսեղ, բուսեղէն. բոյն, բուսանայ. բնկոյց, բն-
կոյցեմք. յոյս, յուսով, յուսայ. զգոյն, զգուշութիւն.
ոյժ, ուժով, ուժեղ:

9. Մտրայեան.

Ես անցնում էի փողոցով: Հաճոյքայ, ի՞մ հան-
դէպ եղաւ մի ծեր մտրայեան. աջերից արցա-
տուք էր գայիս, սրտնուրը ցրտից կապրեղ էին,
ճիւղնուրը կախ էին ընկած վրայից, վերջերով
պարած էր ճարձիւր: Ո՛հ, ինչ յետ էր նրա
բշտառութիւնը:

Չտո՛խ անցապաղ ցարայ գրպանս. ո՛չ փող կար
ճօրս, ո՛չ խաւարոյցս. միւնն անգամ բաշկիւնակ
չի կար. ես իրօք հեղա բան չէի վերցրել:

Ասկայն մտրայեանը դէմք չէր դարձնում ինչ-
նից, անդադար յոգոյ էր. հանում է ողորմութիւն

սպասուած. երևուած էր, որ առաւօրից անօրի էր
խեղձը:

Արքայոյց սեղծեցի եւ նրա դողդոզուն, սե-
ւացած շեռքը և սասայի. «Աօրս, եղբայր, ոքիւն
չը կայ. ոքիւն չունեմ ից քայուն»:

Առաւօրեանը յառեց իր արքայացից աջերն
ինչ վրայ. նրա շրթունքներն վրայ խորք երևայ.
սեղծեց շեռքս և պարասրանեց.

«Ի՛նչ արած, եղբայր. այդ յարգանքի համար
էլ շնորհակալ եմ. այդ ևս ողորմութիւն է»:

Եւ յաւիտեան չեմ ճոռանայ այս դէպքը:

Ա՛հ, վիրաւոր. հանդէպ, հանդիպեց. դէ՛մ, դէ՛մ,
դի՛մաց, դի՛մաւորեց. դէ՛պ, դէ՛պք, դէ՛պք, դի՛պեց,
դի՛պում: Ծէ՛ն: Ծոյց, արքայոյց, յուլեց. ցոյց,
Ժամացոյց, ցուցուծ, ցուցահանդէս:

10. Արարութիւնն ու հաշմանդանը.

Ա՛ի աղբար ճարդ աշխատանքից վերադառնա-

չիս ևսպեց թի ճե՛ծ քան հանդէպ հանգստանա-
լու: Ասա բոքիկ էր, ոքիւնը զարդում ու իտը՛-
ւած: Ասա ևսպեց քանն ու ճարմեց. «Ի՛նչ հա-
րուար ճարդ պէտք է իննի սրա դէքք, որ այս-
պիսի պաշար է իննեց»:

Ա՛հ էլ իտուաւ, քանդէքք բանգագին չիտը
լծած կանխով գայիս է: «Ահա՛ն թէ ինչպիսի չիտը
լծած առօք փառօք ճան է գայիս. նրա կօշիկ-
ներն էլ իհարկէ յաւը կը լինեն, իսկ եւ ոքու-
բոքիկ եմ», ճարմեց աղբար:

Կանքը ճարմեցաւ քան դռներին, ճառաններն
իսկոյն դուրս վալեցին՝ իրենց փրոզը դի՛մաւո-
րեցու. շեռքերն վրայ բարձրացրած՝ կանքից հա-
նեցին նրան զգուշութեամբ, ներս քարան. դճ-
բարսը հարուստն անոյր հաշմանդան էր:

***

Ա՛հ, փրեց, փրոզ, փրոզքիւն, փէրոզքիւն:
Այր, անոյր:

Աղբար: Բարսը, դճբարսը, դրարսը. քարարակ,

անխախտ, ապերախտ. ապուխտ, պրոպուխտ, պան-
դուխտ, սանդուխտ, թուարոմիսդուխտ, իրոնուխտ, փախ-
ժան. արտ (յար), աղտ, աղտոտ, (կեղտ, կեղտոտ).
ուխտ, ուխտաւոր, ուխտ սնուց. ուղտ (կենդանին):

11. Անօթի արարք.

Ահի արար ընդորուց էր անայի անասապուռ.
անբողոց երկու օր նա ուրիշ էր կերուց ու խմուց,
ուստի և փաղցի ու ծարաւից ծեղուցուց փրան-
գի ընդ էր: Ատրգապէս երկուցեան ղէ՛՛՛՛՛՛՛ հասար
Յի գրեորի ծօր, որպէս խանասարհորդները սո-
փորուքին ունէին գուր փայու իրեւց ուղտերին:
Այնպէս աւայի փայ նա յանկարձ նկարուց Յի
կարէ փակ:

—Օրհնուց է Ասարամ, բացականուց նա՛
փայնուց փակը. երևի արժաւ կարճ ընկոյց կը
չինի ընդ:

Էր այս փաղցը յուսով՝ նա բայ արուց փակը,
նայուց և փայուց հասարուց.

—Ահա՛ն, ծարաւիքներ եւ իրայն:

Անայի, երկուցեան, ^{**}նայուց, ^{**}հայուց:

12. Ըստնիստի անօթները.

Ըստնիստի բազաւորներից ընկն իր փայա-
պուռ հասարուց էր փան յախժայակեայ անօթ, ա-
ճեակեղեղները, որ գրուուր էին իր փայու-
քեան ընդ:

Այնպէս պարաւուց, որ նրա փայուքներից
ընկն անգորչուքեարձ գարուց այդ անօթներից
ընկը: Արայուց սասարիկ փայուցամ՝ հրանայուց,
որ ըստնան դարասարպեւն յանգարին:

Ճագորդ օրը, հէնց այն բուպին, երբ ուղուր
էին գրաւուց յանգարին, յանկարձ Յի անժա-
ուօթ, փայուքեայ ծարուր, գարականին յանկարձ,
նեղակայուց արփային: Ահի, սասար նա, եւ Յի
գարունի գրաւուր, որով կարող եւ՛ նորոգուց գար-
ուամ անօթը, իրայն թէ անգորչուց փայլ ինչ այն

արահր, որպէս գրնւոն է. Չեր բանգագին Ի-
դովածուն):

Երբ նրան քարան աշնտոյ, նա իր շտանա-
փայրով զարդուփշուր արեց ընացած քասնեքին
անօթները:

«Քշառական, այդ ի՛նչ արիր», սարսափած
ասաց արքան յանդուզն ծերունուն:

«Ես ի՞նչ պարգիք կարարեցի, անշողորդ շայ-
նով պարսախանեց իջար. այդ իրեղեններից ի-
րախանջերը քերես ի՞նչ ըստդ ըստ ըստ քան
դառնար. առէի շառ է, իրանգանից ի՛նչ կարա-
ղան հանէ՞ք ու պրծնէ՞ք. ես յօժարուքեամբ կը կրեմ
ի՞նչ պարգիք»:

Թագաւորը պգացած այդ իտալացի խօսքերից
ներքեց թէ իր անշնորհի պաշտօնեային և թէ ի՞նչ
դունն ու խօսքի ծերունուն:

Ըստնիս, Ըստնիս. Գրանիս, Գրանիս-
ի. Գերանիս, Գերանիս. Կնգիս, Կնգիս-
ի: Կննս, Կննս. Երեմիս, Երեմիս:

13. Մարտիրոսի դաշտուն:

Մարտիրոսի դաշտուն կայ՛ն ու պարսապ
կանգնած էին պիւնդները. քիչ շարոյ սկսեցու
էր կռիւր: Իւրախանջեր գնդի երէցը ըստանալի
ձէսը կարարեցուց շարոյ հաճառար խարոյ խօ-
սեց՝ յորդորեցով բոլորին խօսքեամբ կուտի կրօ-
նի և հայրենիքի հաճար:

Զօրամար, սպայ և պիւնդ, անձնին էլ արտա-
յոց շուն էին երէցներին կեանքի և ըստանալի
խորհրդաւոր թուփին:

Շանկարձ հեռուց շառոյ ընտանու ընտանօթնե-
րի որոյր, և շէտն սկսեցին իրիւնգուց անձն
կողմից: Ա՛ի քարօրինակ երկիւղ վայրկեանարար
պաշարեց բոլորին: Կննիգուցէս պարսպներն
հրաճանով հեշեցին փողերը, բարչրայան որօշակ-
ները, հայարաւոր ըստնիսից բաղկացած բա-
նակն ինչպէս ի՞նչ հոգի անշայտ շարժեց սկսեց
դէպի ընտանին, որ աւ ըստանէն ընտան արդէն
երեւո՛ւ էր ընտանիսկ ասպարէցի իտրիւն, որ-

տեղից շարունակ բարչրանում էր վառօրի ծուխը:

Երէջ, երիցագոյն. ^{* * *} Ծէս, Ծրասկան. Դայարէն,
Դայարիւնէլ. ասպարէյ. ինչպէս, ինչպիսի:

Սննդապէս, քաղապէս, ճշրապէս, վերգապէս,
ընդհանրապէս:

14. Ակիւռը և գայլը.

Ա՛ր անգամ ակիւռն անբարոնը Էրնէ Էրն
նայրնայրում էր. վերգը վայր ընկաւ քնած գայլի
վրայ: Աս փեր զարկեց, խէր խէր ևսեց ակիւ-
ռին և կամեւում էր յօշոյրել նրան:

Ակիւռը սկսեց աղաչել-պաղատել. «Թո՛ղ ինչ»:

Գայլն = ասաց. «Լու՛ւ, ես քեզ ակիւռն կը բող-
նեմ, Ծրայն թէ պիտի ստես ինչ, թէ ինչն դուք,
ակիւռններդ, ուրախ ու զարթ արարածներ էք:
Ես շանչրոյրից ծեռնում եմ, իսկ դուք ճշրապէս
ճանտիք վրայ անհոգ նայրնայրում էք»:

Ակիւռը պարասխանել. «Ես քեզնից վախեւում

եմ. անագ ինչ բայ թող, որ ճանր բարչրանում,
յեղոյ կատեմ»:

Գայլն ակիւռն թողեց ակիւռին: Ակիւռը բարչ-
րայաւ ճանր և այսպէս խօսեց այնպէսից.

«Որն նրան համար ես փոյր շանչրանում, որ
չար և անչափ եմ: Զարուքիւնդ քեզ քանդում է,
խիղճդ խայթում: Իսկ ծեւի ուրախ եմ, որով-
հեպե բարի եմ և ոչ ոքի վայրուքիւն չեմ ա-
նում, թէկուց քաղաք էլ լինեմ»:

Խէր, խէր-խէր, խիթայ: Զանչրոյր, սովորոյր,
երկոյր: Սննագ, անչապաղ, անչաղ, անչիչելի,
արգայոյր, բայճայաղ, սևայօն:

15. Կակայ և Կեղեր.

1.
Ստում եմ, կակայ և Կեղերն ու իր և Գոյգը՝ Բուն-
կիկ-Զայային յարկեւան յարկեւնից փակած եմ
Սան քաղաքի ճօր իր քարայրում: Ստում եմ և ոչն-
պէս, որ ամեն համբարչեւն գիշեր և Կեղեր այրի

դուռը բացուած է, բայց երանմանք չը կայ, որ նա
աշխարհ դուրս գայ: Որ դուրս եկաւ, ծանրու-
թիւնք ուրնորը կը բաղւեն գերիւն, չի կարող
ճան գայ:

Ա՛րի հաճախեալն գիշեր մ'հերի այրի դուռը
բացուած է: Ա՛րի նախորդը ճիւղուած է ներս, քե-
նուած է հակային: Ա՛րի նախորդը նախորդ է, նախորդը նը-
րան, վերջնուած է, խաղաղուած, ինչպէս յետոյ
՛ի քիկնիկ խաղաղուեալ: Ճեպոյ զգուշութեամբ
դնուած է ցած և գոռիւր պարզուեալով՝ հարցնուած է.

— Աշխարհուած բոյնը ճարտիկ է՛ աշխարհ
պէս փոքր և բոյլ եւն:

— Այո՛, պարասխանուած է նախորդը:

— Կայա դուք ինչպէս է՛ գոռիւր պահուած աշ-
խարհիւն, նորից հարցնուած է զարմացած փր-
խարիւն:

— Ա՛նիկ իտիպով եւն ապրուած և ոչ ու՛ճով,
ստուած է ճարտը:

2.

Այդ ճանաչակ հակաւ չի ոչ քոսպակը, որի

՛՛՛գ խառնուել չի որ գարի կար ստուած, բարձրաց-
նուած է գերիւնք, ցանուած, ցայիս է չի ոչ գո-
րիւր, սպա յեր է արշակուած, բերուած, դնուած է
քեղը: Ճեպոյ դառնալով դէպի նախորդը՝ ա-
սուած է.

— Դուք որ իտիպով է՛ ապրուած և ոչ ու՛ճով,
դէ՛ վեր կայ, այդ չի ոչ քոսպակը վերջուր, քոս-
չի ոչ գոռիւր, քեղուած՝ չի իտիպի ինչպէս է:

Իտիպի նախորդը քեղից վեր է կենուած, քոս-
պակի բերանը բանուած. յերոյ գնուած է չի ոչ շ-
քով խառնուած, բերուած քոսպակի ճոյ: Չի ոչ գա-
րիւն որ քեղուած է, դուռը ճարտուած է քոսպա-
կի ՛՛՛գ: Կախորդը քոսպակի պարանը չգուած է
չի ոչ ախանգների երեւն ու կայուած: Չի ոչ գոռիւր
որ բարձրացնուած է, քոսպակի է՛ իտիպի է բարձ-
րացնուած: Կախորդը չի ոչ խառնուած է, ցանուած քե-
ղը, ու դառնալով հոգիւն ստուած.

— Ա՛րի իտիպիւն ապապէս է. յետոյ ախա ապապէս
եւն ուրուած աշխարհիք:

Աղիւսարհիք խելոյնոյ կուստեն: խելոյն շաւ է, քան
հարսարհիքն: խելոյնն յէկ, յիւսարհն քանար-
ճէկ: Գիտունին տղիք գերի, ոչ՝ անգէտին սի-
րելի:

Նայել, փայտել, հրաճայել: Եղել, գոչուրիւն:
հսկայ, փայ, չք կայ. յեղոյ, երեւոյ. ահա՛, հապա՛,
ապա, այն՛:

16. Գայր պայրար.

Գայն արագ փախելոյն դուրս եկաւ ի ծաղ-
կաւտի ծարգագետին: Անաս ի գէր էլ կանաչ
սէտի ճգ կայած՝ արածուն էր: Եւ ճրածել.
«Իմաստուններն ասել են, թէ օչի գոչիւր որ ցա-
ւր, Էանասարհի ճգտողուն կը պանկի. հրճա-
պա էլինն է»: Անանակը խնարհ գոչի քայոյն
ասայ գային. «Գոհանա՛ Սրարիչ Աստուծոյ,
որ ից ինչ ճար բերել, յարգելի տղայր»: Ծաղ-
կարաւայն ուրարիւրիւնից ինքն իրեն կորցրել,
որ բանն այրախ հեղուրեւանք է պրճուն: Էր

շարունակելոյ. «Աղիւսարհուն՝ եւ ի օր չք քեան,
դանն աղիւրեւոյն աջ բայ շարի: Ա՛ի քարի կայ՝
բերոյ ճիւղ է յարի ոյր, քանուն է ինչ: Աչ
ճունուն՝ եւ, ոչ էլ յաւանուն: Աղաւուն՝ եւ ից,
նի տղայր, բարի տղիք, կեր ինչ. ցլել եւ կեան-
քից: Ա՛իւնն հոգուն փայլի յինք, ի յաւարիւն
արա՛, գրա՛ ինչ, նախ և առագ բերոյ ուրիցս հա-
նիք, որ ի սրարս հոյանայ, և ապա նոր կեր,
ից կայալ յինք»:

Գայր հաւարայ էլին, անցաւ նրա երկը, որ
ճար բարի. բայց երկարականգը բոյոր ցորու-
րեւանք այնպէս ի անպի քաւ նրա ճուրիւն, որ
արանները զարդեցին: «Գնա՛, գնա՛, ասայ ա-
ւանակը. թէ որ ինչ ճարարաւայ էլ են ասուն,
ից էլ ճարարաւայ էլ են ասուն: Արդեղ ինք
պարճես, ի՞նչ էլ այնպէս ասա՛»:

Աէկ, սիլաւտի. գէր, գիրանայ: Արիւստի, ճար-
կաւտի, իոյրաւտի, հոյրաւտի:
Խնարհ, խնարհուրիւն, խնարհել. աղիւսարհ,

աշխարհի, աշխարհական, աշխարհաբար. Զանա-
պարհ, Զանապարհորդ. արհամարհանի, արհամար-
հեղ. շնորհ, շնորհի, շնորհիւ, անշնորհի, շնորհա-
կալ, շնորհաւորեղ:

17. Գայլի փարիթի.

1.

Աղան ի օր յէգ-ճանախուղը պատեղ էր եր-
կիրը: Գայլն ու աղէտը, այս երկուսն անբաժան եղ-
բայրները, Զանապարհորդէիս պատահեցին ի գո-
րու. հեղին ընկեր դարձան ու գնացին: Երբ որ
ձեր Զանապարհորդները խղցածացան, սասցին.
«Եկէ՛ք նրան ուրեմի, ով որ փարիթով անեմիս
կրպտերն է»: Երկու եղբոր իրիքն այն էր, որ գո-
րուն ուրէին: Գայլին հարցին, թէ որ փարաւ
գայլ է: Կա պատահանեղ. «Ես այն գայլն եմ,
որ գրեկեղիս Եւսանակ Կոյ նահապետն իր հեղ
փապանն առաւ»: Աղէտն առագ եկաւ, թէ՛ Ո՛վ
ողորձեի, դու ի՞նչ բռնան բռնն էլ չկաս. դու

փաան ապով ինչնից փոխ ես: Ես այն աղէտն
եմ, որ Աստուծ սրտեղծեղ և փարաւ Աղա-
թի առագ, և Աղաթն ի՞նչ անունը դրեղ աղէտ»: ^{2.}

Աղէտն ու գայլը կարծեցին, թէ գորու բանը
սրճած է, իրենի առագ դուրս եկան: «Օ՛ն անոր,
յառագ ճարիր, գորի եղբայր, սասցին նրանի.
տեսնեմի դու երբ ես ծնեղ»: Երբն եկաւ,
թէ՛ Ո՛վ եղբայր, ես յաւակնորթին չունեմ չեղ
հեղ իրեղու: Բայց չը կարծէի, թէ ես երէկան
երկիան եմ. ի՞նչ փարիթն էլ յոյժ ձե՛մ է, իրայն
ինչ յայտնի չէ: Եւսանոր ձորս ստեղծիս ի՞նչ
ձնեղեան բաւակը պէտք է չեղի ուրեղիս սրճ-
բակի իրայ գրած ինի: Պուի երկուսը էլ կար-
դայ գիտէի, կարդայէի, տեսէի: Պուի ու չեղ Աստ-
ուծը, սուր չը իտեի»:

Այս սասց գորին և ուրի բարբապեղ: Աղ-
էտը դարձաւ, սասց գայլն. «Գիտե՛մ, դու էլ
դարբոյն եղեղ ես, աղէտը էլ ստեղ սուր եմ,
գնն, կարդն գիրը»: Գայլը ձօրեղաւ, որ կար-

դայ: Ըորին սասայ. «Ա՛ի քիչ էլ առագ եկ, գիրս
ճանր է, ճաշած էլ կը լինի»: Գայն առայի ա-
ռագ անցաւ, իսկ զորին աճեալն զօրոքեաւր
այնպէս զարկեց նրա Լակարին, որ նա կընկնու-
շայով հեռացաւ: «Օ՛ն անդր, յառագ հիմա դո՛ւ,
աղէս ընկեր. կարծեօք դու էլ կարդայար ես»,
սասայ զորին: «Ա՛ի ցող յառագ էլ կայ, այն էլ
դո՛ւ կարդա»: Աղէսը թէ՛ «Ի՞նչ բանը չէ, ես այն-
քան չէրի Էրագի աղօք լոյսի քակ կարդայեց
եմ, որ աջերս նւաղեց եւ, շաւ չեմ քեանում»:

* * *

Ա՛էգ, յիգայար. չէր, չիթեց, չիթենի. երէկ:
Եղբայր, քաղցած, սրտեղծեց:

18. Կապիկներն ու գրակները:

Ա՛ի ճարդ անկում էր անգարի յիգով: Ըստ
ուներ յի պարկ, յէգը քասը ֆէս:

Օրը շար լոգ էր: Ըանապարհորդը քայլում
էր դանդաղ: Զոգնած՝ նստեց յի ճարի քակ

հանգարանայո: Առօր էր: Ըստ գիրարկը դէն դրեց,
պարկի յիգից հանեց յի ֆէս, ծածկեց և պառ-
կեց քեռոյն:

Երբ նա քիչ զարթնեց, յերցրեց ֆէսը, գր-
արկը դրեց գլխին և զանկացաւ պարկի յէգ
դնեց ֆէսը: Բայց ինչ քեաս յանկարծ. ֆէ-
սերը չը կային:

«Ո՛րքեղ եւն ի՞նչ ֆէսերը, ո՛վ է գողացեց», ա-
սայ նա ինքն իրեն:

Մեր նստեց, շտեղ քեռեների սօսափին. քե-
աս ճարի վրայ նստած եւն եօրը կայիկ, իքա-
քանիքի գլխին յի ֆէս: Կայիկներն էին ֆէ-
սերը գողացեց և այժմ ճոռերի վրայ նստողած՝
ճանաճոռքեներն էին անում: Կանարեա յուսա-
հար՝ Ըանապարհորդը յերցրեց իր գիրարկը և
զայրացած իսկեց գեղնին: Ըրան հեղեկեց իսկոյն
յի կայիկ, սպա երկրորդը, երրորդը ... Ըրանի
քոյորը յերցրին ֆէսերը և զած գլեցին:

Ըանապարհորդը ոքափայցած՝ հաւաքեց ֆէ-
սերը և քունը գնաց:

Ըանապարհորդ, որսորդ, անցորդ, հակառակ-
կորդ, առագճորդ: Երկրորդ, երրորդ, չորրորդ,
հինգերորդ, վեցերորդ, եօթներորդ, ութերորդ, ին-
ներորդ, փասներորդ:

19. Ընկերութիւն.

Ստանալ ի վրայ որ սաղարթաբեր ծառերի
վրայ նստողս էին իր խումբ կապիկներ: Եր-
բանք ընկողս էին ծառն իսկ, բռնկողս
էին Էրզնէ Էրզ: Մի ընկառակա կապիկ բարչ-
րայս գրեթէ ծառի ամենաբարձր գագաթը, բռ-
նեց ի ամուր ոսրից, կախ ընկաւ և սկսեց
ԸԸԸ:

Շանկարձ ի սեղանն արծիւ կայծակի նման
նետրեց ծառի վրայ և իր ընկերները իտր իտ-
րեց կապիկ ընկեր ընկ: Սրտն ընկերով ըն-
ձուս էր կապիկն, բոլոր ուժով շարձուս էր ըն-
կերը, ուղուս էր իր որսը դէպք վեր իսկ: Կա-

պիկը պիկը կսեց էր իր սպասէն Էրզնէ և Էր-
նուս, Էնուս էր:

Իսկոյն կապիկները յուսահայ սղակակ բարչ-
րայս, սասիկ ընկերներով, իր յո-
ւսնուս յրգայարեցին գիշարին. արծիւն փեղ-
րուս էին, ընկերը դուրս փախաւ, պոչից փախուս:

Գիշարին սլեւ որսի ընկերն էր ընկուս,
սլ ընկերն գէթ իրեն սպասի: Եւ ընկերով
ընկուս էր կապիկներն, կրցով իսկուս սգ ու
շախ, ընկերներով ընկուս:

Սրտայս կայս պոչ եկաւ արծիւն, ընկեր
բարձրայ, բուս վեր դէպք ամպերը: Ստանալ
փակից արեան կարիկներն ընկուս էին, և արծ-
իւ փեղրներն որս ընկ բռնկողս:

Սպասէն, սպասիւն. գէթ, գիշարեց, գիշարիւ:
Գէթ: Էրզնէ Էրզ, ընկերն ընկեր, գոչէ գոչ,
երկրէ երկիր, դուս դուս: Ստան, ամանային,
ամանային. չնու, չնունային, չնունային, սպանայ,
բունեց, բունեց (բուն), արծիւ, բարձր, շուրջ:

20. Ըագար ու նապաստակ.

Ըագարն ունի յե՛ծ արածներ և երկայն ա-
կանգներ. նա կրճու՛մ է բուստոյ՛ներ: Արա ծիւր
հաճոյ է, ճորքը փափուկ, աջերը կարծիր, ինքը
սասարիկ երկչոյր:

Բայց նապաստակի ծիւր էլ աւելի հաճոյ է:
Այդ կենդանիներից թէ՛ ճէկը և թէ՛ ծիւրը սպ-
րու՛մ են դաշտերու՛մ և անբառներու՛մ, բայց ոչ
ծիւսին. հէնց որ հանդիպու՛մ են ծիւսանց, կրո-
ւու՛մ են:

Արանք փշայնու՛մ են բանգարտոյ՛ները. չ՛տոնը
խոցից սրբաբա՛ծ՝ կրճու՛մ են անյնիսկ ծառերի
կեղևներ:

Նապաստակն սպրու՛մ է ընդհանրապէ՛ս ֆա-
րերի ու թիւերի ցակ, կա՛մ թէ փոսերի ճէգ, այն
ինչ Ըագարը փորու՛մ է խորունկ որգ և իր սո՛-
բողգ ընբանի՛քի հետք ֆաշու՛մ այնպեղ:

Բուստոյ՛ն, բանգարտոյ՛ն, իրեղն, արժարտոյ՛ն,
ծտոյ՛ն:

21. Աղբի պահպանութիւնը.

Ա՛րք պգայարաններից ամենակարևորը և ա-
ճեմանութիւնը ալբն է, ուստի պէտք է հէնց սկըպ-
քից պահպանել ալբը. հակառակ դէպքու՛մ յաճախ
առագանու՛մ են ցեւոյողութեան թերութիւններ, ո-
րով աւերու՛մ է յարապեւո՛ւմ են և շար անշար-
ճարութիւններ են սրտոյ՛ն:

1. Չը պէտք է շարունակ ուղիղ նայել արեգա-
կին, Էրագին, կրակին, կայծերին և չիւնին:

2. Չը պէտք է երկար նայել շարժող իրե-
րին, օրինակ՝ կառքի անիւներին, Ժամացոյցի Ը-
ճանակին:

3. Կարեղոյն չափ պէտք է խուսափել խաւս-
րից յանկարճակի դէպի շոյս դուրս գալուց և ընդ-
հակառակն:

4. Երբէք չը պէտք է ննգարանու՛մ գիշերները
Էրագը փառ պահել:

5. Երբէք չը պէտք է կարդալ ծրնշաղին, երե-
կոյեան և առաւօրեան աղգանուղցին, դողդողուն

կամ աղօթ, ինչպէս և շապուղիք յոյսի քան, նը-
ճանապէս երբ արևն ընկած է գրիսի վրայ:

6. Գիրքը կամ մի այլ առարկայ չը պէտք է
երկար պահել աջտրին ձգտիկ, որից կարճապե-
տութիւն կառագանայ:

7. Վնասակար է պառկած կարդալը: Կարդա-
լիս ու գրելիս յոյսը պէտք է շարի կողմից ընկ-
նի քերականի կամ գրիսի վրայ, և գիրքը կամ քեր-
ականը պէտք է աջտրից բաշականաչափ հեռու
պահել:

8. Առանց հանգստանալու երկար կարդալ
գրելը վնաս է. պէտք է ընդհատուներ անել:

9. Մէտք է խուսափել փոշուց, ծխից, փշա-
լած օդից, սաստիկ քափուքիւնից:

10. Օգրակար է աջտրը յաճախ բարձ ու յա-
րակ գրով շանայ, ճանաչանք երբ յոգնած են:
Օգրակար է նայել հեռու սարտրին, սէյով ծածկ-
ւած խաղաղ դաշտերին, անդառնութիւն և ծովին.
դրանով քեանդութիւնը սրանում է:

11. Երբէք չը պէտք է աջտրը կեղտոտ շեռ-
տրով շոշափել և կամ անձափուր բաշկրնակով
սրբել:

Ընդհակառակն, ^{*} ընդհանուր, ^{*} ընդհիզել, ընդ-
հալել, ընդարշակ, ընդունել, ընդդէմ, ընդդիմա-
նայ, ընդամենը:

22. Ատրուտար նամակը Մոզոսին.

1913 յունւարի 12, Երևան.

Արքայի Մոզոս.

Այսօր ես դպրոցում չէի, որովհետև հիշանդ
եմ. երէկ պրօսանքի Ժամանակ ծրուել եմ. գրութիւ
և կոկորդա զանաւ էին: Այժմ շաւ եմ: Բարի ե-
ղիբ, ինչպէս եմ, ուղարկելու ինչ էգուցուայ
դասերը:

Անդուն՝ եմ շեռ:

Քո ընկեր՝ Ատրուտա:

Ներսէս, Արիստակէս, Կրթանէս, Արիստակէս,
Յովհաննէս, Կերակէս:

23. Պօղոսի պատասխանը.

1913 յունւարի 12, Երևան.

Արեւիկէ՛ն Ներսէս.

Մաղաք հաճար ծեւի պիտի յուժեմի բարա-
նութիւնիք երեւի ինչիք՝ N^o N° 101, 104 և 120:
Աշխարհագրութիւնիք ուսուցիչը կրկնելու է քու
կրթական գօտիները: Կայտնիք պէտք է գր-
ելու «Գրագէտ»-ի «Ասոր և Կապ» յօդուածը:
Կրօնիք քեր հայրը քու է «Տնօրհուրդ ծեւը»
կրկնել: Այս է բոլորը: Այսօր ուսուցիչի ուսու-
ցիչը վերադարձրելի վերգին թելադրութիւնը. քու
երեւի սխալ էս արեւի:

Կրտսերքին:

Բն ընկեր՝ Պօղոս:

Կայտնի, ուսուցիչ, թուրքեր, ֆրանսեր, յունար, չինար:

24. Յուսիկի նամակն իր քուրին.

Ի՞նչ արեւի քուրի.

Մաղր է ինչ քուր քուրի է. շնորհաւո-
րու՛մ ե՛ր ին և ի՞նչ պատի քուր քուրին և ծաղրու՛մ
ե՛ր Չեյ երկուսի առողջութիւն:

Մինչև այժմ էս Չեյ նամակ չե՛մ գրել, որով-
հետև դեռ չաւ չի գրու՛մ, բայց այժմ գրու՛մ ե՛ր,
որ քուանէ՛ք, թէ ինչքան յառաջադիմել ե՛ր հայոց
չեւի ճշգ: Էս արդէն բաւական ուղի գրու՛մ ե՛ր:
Մինչև առաջիկայի ևս վար չե՛մ և յոյս ունե՛մ,
որ երբ գրել գա՛մ, կարող կը լինե՛մ Չեյ սու-
լու, թէ դասարանս փոխել ե՛մ:

Մե՛նի մտնիս ողջ և առողջ եմ և յոյս ու-
նեմ, որ Պոլս էլ չաւ է՛ք: Ի՞նչ փոքր քուրքս ու
եղբայրներս, որ դեռ գրել չը գիտեն, հաճու-

բուն՝ են Զեյ բոյոր սրբով. նոյնպէս և ես:

Զեյ սիրոյ բոն

» Զուսիկ.

1913 դեկտ. 30

Թրֆիս

* * *

Մաղբէյ, ողգ, առողգ, եղբայր:

25. Կորեւի սրբք.

Մեր առագ ցարածուն՝ են ցորեւի սրբորաւեր: Ածարային հոյք փշուն է հանդարտ. բարչրահասակ հասկերը խոնարհուն են նրա առագ ոսկեփայլ գգուքները և կարծես թի ցորեյ հրամանից ազդած՝ ճիշտանց հրեղով փայլուն են առագ:

— Անունն՝ ես, սրբք «գնուն է հորանց», աւուն է ինչ՝ Մեյուն Զողովրդի սրեղծած աշարանութեամբ:

Արդարև, բուն է թէ սրբք շարժուն է, գրուն՝ դէպի առագ: Եւ նրա այդ խաղաղ, ճեղ-

Յաշարժ հոսանքը հանգարայնուն է նեարդերս, ազդեղով հոգուն՝ յոյսերից ազար թի առոյգ կենդանութիւն:

Քիչ յետոյ Զանապարհն անցնուն է այդ սրբերի թիգով: Ազակ երկրագործն երկու կողմից հերկեղով՝ այնքան է նեղացրել անց ու դարչի ուղին, որ ճեղք շար ցրեյ սրփայլած ենք թի՝ ճեղանց երկից գնայու, որպէսպի թիահաւասար շրափարեղոյ՝ սրբերը չկորսուեմք, որ ըստ ին՝ ճեղան յանցանք է: Արովհեպև եթէ աճեն Զանապարհորդ թի քանի հասկ պակսեցնէ, դրանով սրդէն գիւղացին կը ցրկի թի քանի խուրչերից:

* * *

Զրափարեյ, կառափարեյ, ցորափար, գրափաԶան, Զրագափառ, յուսափառ. անփնաս, աճեմափար, դաշրափայր, բուրփառ, փայլփեյ:

26. Կարկռոյ.

Երկինքն թիւեյ էր: Կապարագոյն անպերը

սպաննացից կարևել էին գրեղի հասուն արտերի
փրայ, որով սյնախ էին սլեկոճուն խանց, որ
կարծես նախապայիս լինէին կարկրի ճարտար
փրանգր: Այ թի թռչուն էր երևում ընդարշակ
դաշտերում:

Գրեղացի սարսափաւար շշուէ էին փոքրիկ
եկեղեցին. կանթեղների աղօտ շուսով շուսաւոր-
ւած արբերի պարկերների առագ նրանք աղօթում
էին արթուրացի աջերով: Զողանգում էին Ժա-
թի զանգերը. օրօրում, զարգում էին բարչրու-
ղէլ սօսները: Կայծակը, կրակէ օջի պէս, շողում
էր անպերի ճէգ և թի ցեասկ Ծծրի հոյր էր
զգայում քօթագին օջի ճէգ:

Ճանկարձ սյնախ ուճգին ընդայ որպր, որ
կարծես ընդանօթներ արշակեցիս լինէին. իշա-
լաւ նոյնիակ զանգերի ղողանգր: Եւ ահա սկը-
ւեց սոսկայի կարկուրը. սառչէ գնդակները ա-
ռարօթէն թափում էին ճորթագոյն երկնփից,
կորրցում ծառերի Էրդերը, թափում, թօթափում
ցերե, պրուղ. քապայում արր, սյգի և անեն

ինչ, որ ընկնում էր նրանց կարւածների ցակ,
թինչև անգամ սաղարթների ճէգ պարսպարւած
թռչնիկներին:

Ասրսափեցի աղէրի շայնից, Ժողովուրդը դուրս
թափեց եկեղեցուց, և սյնախի փայնասունը բարչ-
րացին, որ սաես թի սոսկայի հրէլ նրանց աջ-
երի առագ յօշոտեցիս լինէր իրեւնց կարպար
չաւակներին: «Մայ թեց, այս ինչ անէ՞՞ք էր, որ
թափեց թեր գլխին»:

***
Անէ՞՞ք, անի՞՞ք. ուղէլ, բարչրուղէլ, ուղէլար-
չակ. հրէլ, հրէլաւոր: Ժողովուրդ, իսառնուրդ,
խորհուրդ:

27. Քաղաքացի երեխան գրեղի հանդում.

Ճոխտի ծնողները ճըրապէս խաղափում էին
ընակում: Աթ օր Ճոխտի գրեղ գնաց: Խանդում
խաղայիս նա կանգ առաւ, որ դիպէ դաշտային
աշխարհները:

— Ի՞նչ, երկրագործ եղբայր, դժուար է աշխատանքի, հարցրեց նա գուրանի երեկոց գնացող գրեղացուն:

— Այն, դժուար է, բայց շատ բերօք կը ցույց տաք արտադրանքի գրեղացին:

— Ի՞նչու ես հողն աղբալիս երկուն:

— Ար անշրեք շատ բաց անի, արևն էլ ցամաքնի: Չոր և կոշտ հողի յէջ սերուն անագուր կը կորնի:

— Իսկ ի՞նչ սերուն ես ցաննուք այդ արտուն:

— Գարայի սերուն:

— Ըստ հանասիքի ես. գարայի էլ սերուն կը լինի:

— Ինչպէս չէ: Չէ որ գարան ցորենի այրիքն էն թխուն. իսկ ցորենը հո ցանուն էն:

— Կուսա այն ի՞նչ բոյս է երևուն այն կուսարուն ծաղիկներով արտուն:

— Այն բաժնուններ են բուսել այնպէս:

— Ի՞նչպէս թէ բաժնուններ:

— Եսար պարզ է... այն կուսար է, որից թէ են ծանուն և կուս արտուն. իսկ կուսից էլ բաժնուն են կարուն:

— Զը լինի թէ դաշտերուն բուսուն են նաև ի՞նչ այս ծղօքէ գլխարկը, կոշիկներս և փերարկուն, հարցրեց Ծովսէփը ծիծաղելով:

— Ինչպէս չէ, բուսուն են, դեռ փայփուն էլ են, պարտաւանդ գրեղացին արտաբուսելով:

— Դու արդէն ի՞նչ կուսարեայ յիմարի ցտեղ ես դրեց, բացականդ ծանունը:

— Անտենիքն ոչ, պարտաւանդ երկրագործը. փերարկուն պարտաւանդ է ծառուղից, իսկ ծառուղը պարտաւանդ են ոչխարի բրդից. ոչխարներն էլ, հո ցտանուն են, փայփուն են դաշտերուն, յարեց նա:

Ծովսէփը հայտնի ուղղեց դէպի ցունն՝ ճիշտ թէ իւրաւանդուն:

***

Ծովսէփ, Ծովհաննէս, Ծովնան, Ծակոբ, Ծո-

Վակի՛ր, Զարուքի՛ն, Զուարկ, Զասիկ, Զուշիանէ՛,
Զուարիւնէ՛, Զրունւ, Զուրա:

Կայրիկ.

Լոյսը բացուե՛ծ է, շուր առորդ գնամ,
Պայրե՛տ՝ սուր խոփով՝ եւ կուրծքի՛ հողի.
Ի՞նչ սիրուն կայրիկ, քոյ անրան պահ քամ
Վի՛նչե օրերը անրան արևի:

Թաղե՛տ՝ քոյ, կայրիկ, և դարդա քոյ հեղ.
Թէ՛ Թայրեա՛ծ ուղեք, դու կանաչեցիր,
Թող դարդա ծեռնի՛ գեղնի քակ անհեղ,
Դու ինչ՛ Զիսքար կրկին քունը դարձիր:
Եւ գեր՛ աղօթքով՝ Արրա՛նօր առգե
Եւ ծո՛ կը փառե՛տ, եւ խունկ կը ծրտե՛,
Որ քոյ պարգևէ՛ թի առաք անշրե,
Որ քոյ ծրչր սիրով՝ Լայ՛է խնդարե՛ծ:

Բայց թէ՛ այդ շնորհին՝ Տոյ՛տերիս համար
Արժանի՛ չի՛նտ, ծով կը դարձնե՛տ՝

Եւ քակ քրթիւնի՛ր Զակրիս արևան,
Որ քոյ, ի՞նչ կայրիկ, Զարա չթողնե՛տ:

Զիր, կանաչիր, ոսկէ՛ սաւանով
Զածկիր ի՞նչ արդր ողջ ալե՛ծաճան.
Ընր այն Զանանակ անուշ շրջանով
Անր գարդա՛ծ արդիս թի ինչ կանգարեա՛ն:

* * *

Արդ, կուրծք, դարդ, դարձ, քրթիւնի՛:

29. Կնչուր.

Սի՛ն Զարդ, այսօր շար քնեցար, Կն՛գեցիր,
Առաւօրեան քով Զանանակն անցուցիր.
Արեգակը ծոսի՛ Զայրից Զագեցար,
Զեր՛նքիւնը չորն ու դարդը փռեցար:
Ընկերներդ փող արդերը գնացին,
Կորե՛ն, գարին գերանդիով՝ հնչեցին,
Իւրե՛ն կայեցին, բարդ բարդեցին՝ դարձու՛ն,
Ըստան կանգե՛ղ կողմերի՛ն հոսու՛ն:

Այ՛ն ըստ, վեր կայ, սառը գրով լապտեր,
Գարիկ կայէ՛, գերանորի սն, դաշը հասիր,
Քանի հով է, հոռնչը սրսն սրտունը.
հոռնչը հնչիր, ըի՛ ծուլանար գործունը:

30. Գարունն անարտուն.

Առաստիւն է կռուական սրտերաւիւր ան-
գառը. րեղ րեղ նար րեղնետի իտիտից ներս
են ընկել սրնի ոսկեգոյն խառագայրները և հա-
յիս հայ շուսաւորուն են յողայար սէպտով
ճաճկամ գերիւր: Երկար առագ են գնուն՝ նեղ
ու ոյրայրոյր կաճանով. ըէկ էլ յանկարճ ըտ
առագ բայուն է ըի՛ չոր՝ իւր շտունային վրա-
կով: Թռչունները նարել են փոխիկ գրիէ՛ի վր-
այ կախ ընկամ սուրների ճեփուղ իրդերին, ԸԸ-
ուն են անտարգ, ծրվուն, յորինուն են խոյր
երգեր: Արայն յուրայն է, որ անարուն որբի պէս
չարունակ բարտուն է դէս ու դէն և ըրչը

կրկնուն է իր բարձայի րրտունը՝ «յույ-յույ,
յույ-յույ»:

***
Ըրիէ՛ Ը, (վրիէլ), գաւիսէ՛ Ը, գաւիսի՛ Ը. վայ-
վրել, ծրվայ, Ըրվայ, թուրայ:

31. Լեռնային վրակը.

Ա՛նեմ իզանկ չորակը, ուր հոսուն էր գիւղի
շտունային վրակը: Ըր նայելով գրի փոխորտան՝
նա շարունակ իտիտուն, աղմուկ էր հանուն, ո-
րովիտել իզնուն էր սարիճանաւոր բարչրուրիւ-
ներից, որունցից իւրախաները, առանջին առամ,
նետկայացնուն էր ըի՛ զուր գեղանկար պարկեր:
Ա՛նեմ հեղպիտէ՛ դիտուն էինկ այդ պարկերները
և զարճանուն:

Ա՛ի րեղ խոյները ըրտանց վրայ կռուական
փորչուն էին, կարճես, վրակի հոսանքն սրգե-
լել. իսկ սա առայով ու իւճով նրանց իտրչերը

չըրամ՝ իւր փրփրուն աշխատար գահաւթնու՝ էր
Դայտերի բարչունիսի:

Ա՛ի ուրիշ տեղ ընդունին, փայրի փարդը, կամ
ընդունին գեղասկի կրկին աւետար գրաւամ՝ իրեւոյ
Հնուն ուստարը ղէպ իրար չգեղով և իրար փարսար-
ւելով՝ կայունը էին գրի վրայ Վի կանաչապարդ
կանուրդ և աչքսրսով հոսանքը Վեր աշխարհի
Ծածկուն:

Ա՛ի երրորդ տեղ ունենին՝ կանաչագետ ու-
տերն ազ ու շախ քարամեղով՝ հոսանաւորուն էր
Վի փոքրիկ ու վճիտ շէակ, որի գուրը, կարծես,
կարկաշտուց յոգնամ՝ հանգաւրանուն էր աչքտեղ
Դայտերի իւրչունը և իւր գինգ հայտու Վէզ աք-
րայտունը թէ՛ ափի կանաչապարդ ունենին, թէ՛
Դայտերն ու թիտը և թէ՛ երկնի կայունքակը:

Լեռնային, դաշտային, ^{***} Ծովային: Կախալեան,
երեւանյան, հրաւանյան, ներկայանայ, Ծառա-
յանայ. հայտի, փայտեղ, փայտալեղ, հրաւանյեղ.
Ծառայութիւն, երեւանյութիւն, արխայութիւն:

Աղունը եղաւ, բախտուաւ սաղարթ,
էլ Վի փնարիկ դու ընտանալ ու փարդ:
Բնութիւնը տեսը, պարտէյը տրտունը,
Զետուայ հոգան է ըստրոյը արքունը:
երեւան փակւամ Վեանկ սեւեակունը,
Պայտահանիցը պարտէյ է նայունը.

Ա՛ի քիչ թերուն է գարնան օրերը,
Ա՛րագերի վրայ ուրախ իւտերը:
Ա՛ի քրքրիկ տղայ, թող անցնի ըստրոյը,
նորից կը բացին նարգիլն ու փարդը,
նորից ստիակը պիտի գայ հանդէս,
նորից իւտայու դու կերթաւ պարտէյ:

^{***}
Զետ, շետան, շետուայ. անտ, անտան,
անտուայ. շարթ, շարթան, շարթուայ. օր, օր-
ան, օրուայ:

33. Արարարեան դաշտի առաւօրը.

Առաւօր էր: Արարարեան դաշտի շուսայայ-
ժառ առաւօրներէց Վէր: Արեւի առագին շառա-
գայքների ներքոյ Ասարի սպիտակափառ գագա-
քը փայլում էր փարփագոյն շողերով, որ աչք էին
շայնում: Արագածի պատկաշէ գագաքը չէր ե-
րևում: Ըստ դեռ պայլած էր չիւնի պէս ձերմակ
ճշուշով, որպէս թի անօթիւս՝ հարսիկ, սփռում
իր դէմքը անբախանցիկ շղարշով: Կանաչապարդ
դաշտափայլը, յօղւած փաղորդեան ճարգարիքնե-
րով, փառւում էր ծիածանի անեւանուէր գոյնե-
րով: Փռւմ էր ճեղք հովիկը, ճաղիկները էրպ-
րում էին, դաշտը խոցարոյսերը ծիւղում ու ճա-
ճանւում էին, և դաշտի իսողաղ քարածուրթիւնը
օրօրւում էր սփանչելի աշտկոճուրթեամբ:

Քեղեցիկ էր այդ առաւօրը: Թռչունները ու-
րախ ուրախ շախարում էին թի թից դէպք թի-
սը: Գոյնզգոյն թիթեանները, գոյնզգոյն ճաղիկնե-
րի նման զանաւած էին օդի Վէր: Ասիտակ արա-

գիլը, կարծիք ուրները հորիզոնական դիրքով ու-
ղիղ ձեկնւած, շայն թեքերով թափախարում էր՝
շրտապէղով դէպք Արագի ճարուրները: Չեղու-
տուն եղգերուները, փայլելի փիթն ու այժեանը
դուրս էին եկել խոսքովի արփայական անբառ-
ներէց և սպար, համարչակ փայլզում էին շր-
գակայ ճարգերի փրայ...

Արեւը բարչրայաւ, և որժան բարչրանում էր
նա, այնքան Արարարեան ընդարչակ դաշտափայ-
լը, որպէս թի հսկայական բուրխառ, ինկարկում
էր իւր փաղորդեան անուշախոյրուրթիւնը: Ածբող
հովիկը ծիւղում էր, գոյրդիանում էր: Կօղապարդ
բուսականուրթիւնը յետ էր քայիւ երկնքին իր ըն-
դունւած ճարգարեայ կարփիները:

.

Ներքոյ, երեկոյ, յետոյ, սիրոյ, Աստուծոյ. ար-
փայ, երեքայ, հսկայ. արժարեայ. անբնայ:

Իրն Արաֆս... զարձանայի թահաձուրթիւն-
ներ ունէր: Անյիշելի Դաւանակներից յաւանու-
թեամբ կուռնւ իր իր անհաւասար ետերքի հետ և,
կարծես, դժգոհ էր այն նեղ շաւղից, որ գծել էր
նրա ընթացքի համար նոյնքան թահաձ բնութիւ-
նը: Աստիճան էր սպասութիւն: Անոյ շաւղի
փրկուցնում էր նրան:

Երբեմն յեռնային երկու զուգահեռական գո-
պիներ ծիսականում էին և սեղծում էին նրան
իրենց անշուկ և խորին շորակի թէգ: Այդ ծիգո-
յին նրա կարաղութիւնը չափ չունէր: Ահռելի
յորչանքներով զարկում էր իր ապառաժոյր ամե-
րին, գոռում էր, գոչում էր, փրփրում էր, և
ճարդ, կարծես, շուն էր նրա սոսկայի որոյ-
նունքի թէգ այս Լակայագրական իւստերը. «Անո-
է... իւտղունւ եմ»:

Երբեմն յեռնային գոպիների ծիսականութիւնը
խախտում էր, բաժանում էրն ծիսականից, հե-

նանում էին ծիսականից և բաց էին անում նրա
առջև շայն, ընդարշակ ցարածութիւն: Այդ ծի-
գոյին նրա կանայականութիւնը չափ չունէր: Ա-
պարեղով իր նեղ կիրճից՝ ծի չար փշապի նը-
ճան, անխնայ կերպով ողողում էր, յեղյեղում էր
իր հարթ, կանաչապարդ ամերը. և կամ, ծի
արքած հսկայի նճան, երբեմն դէպի ազ էր թեփ-
ւում, երբեմն դէպի անեակ էր խոյրորւում, և եր-
բէք ուղիղ Լանայարեով շէր գնում:

Աստիճան էր սպասութիւնը իւտղայի կերպով փայտ-
ել չը գիտէր: Ծանկարծ փրփուրի թեփերը բաց էր
անում, իւտում էր զանապից ծի կրոր հող և, Լըն-
յելով իր սով գրկի թէգ՝ կողիւսնում էր նրան:
Ան Դաւանակ երեխայական սիրելութեամբ սկը-
ւում էր փայտաշէլ և իմամել իր իստղայիք:
Կողին աճում էր, կանաչապարդում էր. աճում
էին թուփերը և փառում էին Ծաղիկները: Եր-
կրնքի թուփերը երևում էր այնպէս իր թոյնը, փայ-
րի անասունը անուշանում էր այնպէս իր շա-
գուններին: Կողին ներկայանում էր ծի գեղե-

յիկ փռնից, որով զւարճանում էր նա և պէճա-
ւէր երիբասարդի նման՝ զարդարում էր իր հը-
պարք կուրծք: Բայց շանկարձ, կարձեռ, շանջ-
րանում էր նա. այժիները փրփրալով քարջրանում
էին, կոհակները կարադարար ծնւցում էին և
Վի ֆանի րուպի Վէգ կանում, ոչնչացնում էին
գեղեցիկ զարդը, և նրա հեղին անգամ էր ե-
րևում:

* * *

Սնկիչէր, յեղյեղուկ, անշարժար:

35. Զրի կաթիլը.

Կար չը կար, ծովակում գրի Վի փոքրիկ կա-
թիլ կար: Նա նայեց դէպի վեր, ցուսաւ՝ կապոյցը
երկնինքն պայծառ փայլում է արեգակը: Սասայ.

— Ա՛խ, արեգակ, ի՛նչ շաւ է այրպեղ, ֆեյ
Վօր: Ինչոքում ե՛մ, ինչ ցամետս Վօրդ:

Արեգակը բարի էր, ցախայրեց նրան. կաթիլը
դարչաւ անգոյն, թերև գոյորջի և քարջրացաւ

վեր, շաւ վեր: Նրա հեղք քարջրացան նաև ու-
րիչ կաթիլներ:

Վերևում ցուրցը էր. կաթիլն արքաւարեց և ա-
սայ. «Ուշում ե՛մ յեղք դառնալ ցուն»: Կրփից
նա կուչ եկաւ, կրկին գուր դարչաւ և ընկաւ
երկրի վրայ: Նրա հեղք Վիսարն սկսեցին ընկնել
և Վիս կաթիլները: Զասիկը ցախոշահանից դուրս
Վրիկ ցուսաւ, ցուսաւ, թէ ինչպէս արագ արագ ներ-
քե էին փայլում կաթիլներն և սասայ. «Սնկիչէ է
գայիս, անշրև»:

Վեր կաթիլն իր ընկերների հեղք գնաց, ըն-
կաւ սուր Վէգ, ստուն ցարաւ նրան գեղի Վէգ,
իսկ գեղը՝ հայրենի ծովակը:

36. Արչագանից.

Վ՛իսայէր չը գիտէր, թէ ինչ է արչագանից:
հօրեղբայրը Վի օր նրան ցարաւ անարաւ:

«Օ», կանչեց հօրեղբայրը:

Կարձեռ Վէկն իսկոյն ելակից կրկնեց. «Օ»:

«է հէ», կանչեց դարչեաց հօրեղբայրը:

Անդրառից կրկին շտեց. «է հէ»:

«Ահա հէնց այս է արչագանգը, որ հեռուից շուն՝ ես», ասաց հօրեղբայրը:

Արիսայէլ, Ուսիսայէլ, ^{*}^{*} Գարրիէլ, Մանուէլ:

37. Գնդակն ու ճրգիւնները.

Երեխաները դուրս եկան դպրոցից. ոմանք սկսեցին վէճ թաղաց բակում. ուրիշները վազվիւցեց, ընդհանուր էլ ասացին զարմացած՝ խորեց էին ճիւղերն և թուսակցում էին: Աւուշիքն ասեց էր, որ երկիրը կոր է և պրփրում է շարունակ:

Առթինն ասում էր ընկերներին. «Ի՞նչպէս կարող է երկիրը պրփրել, որ ծեմք ոչ պրփրում է, ոչ էլ ընկնում»:

Երեխաները շուն նայում էին իրար: Հանկարծ Մարթնու, որ դասարանի ամենաչաւ աշակերտն էր, ասաց.

— Ապստեղէ՛ք այստեղ, ես չեմ իսկոյն կը բացարթեմ:

Նա վազեց, քնից բերեց իր ծեմ գնդակը, յետոյ պոռչուրեաւր գեղնից վերցրեց ընդհանուր ճրգիւն, դրեց գնդակի վրայ: Փոքրիկ կենդանիները սկսեցին դէս ու դէն վազվիւցեց: Մարթնուն սկսեց ճարներով դարչնել գնդակը. ճրգիւններն էլի առագաւ պէս այս ու այն կողմն էին գնում, գալիս, առանց վայր ընկնելու, առանց նկատելու, որ գնդակը պրփրում էր այժմ:

Բոյոր երեխաները հիացած նայում էին ճրգիւններին և զարմանում:

— Աեւանում է՛ք, ասաց այն խաւանակ Մարթնու. այս գնդակը երկիրն է, որ դառնում է շարունակ, իսկ ճրգիւններն էլ ճարդիկն են:

* * *

Մարթնու, Թադէոս, Թէոդորոս, Արմէն:

հնում թրայն կամաններով և խճուղիներով էին Լանսպարիորդում: Աստուծո՛ւ էին՝ չի, սայ, սահնակ կամ կամֆ: Բայց գործունեայ Վարդկուքիւնը յարապե աշխարհում է, հեղուկեպէ աւելի առագ է գնում: Եւ ահա հնարեցին նաև երկարուղին: Կերպարեցին բնութիւնը, ծակեցին շտուներ, հարթեցին բլուրներ, յարդարեցին խորդ ու բորդ քեղերը, չգեցին կամուրջներ, հարթ Լանսպարիներ շինեցին և երկարի գծեր յարմարեցրին: Երկարի գծերի վրայ կանգնեցրին շոգեւեթեման: Կնոցում սկսեցին փառել սև նաւթ կամ ֆարածուխ. կարսայի թէ՛ գ էլ գուր եւ քիւն: Գոյորչու ու թից գնացք սկսեց առագ շարժել առանց չիտրի, շար առագ—՛ի Ժամում թիւնը յիսուն վերար և երթե՛ն աւելի:

Աստուծո՛ւ է գնացք երկարագծերով. շաշում, շառաշում է եռացող կարսան, սուշում է խողովակը, յոգնել չը կայ. թիւն թէ՛ կայարաննե-

րում գուր եւն աւելացնում կարսայի թէ՛ գ, շարունակ ֆարածուխ եւն շնում հնոցը՝ կրակն աւելց պահեցու համար:

Շոգեւեթեման անբող շարժ փագոններ է ֆաշում-քանում: Անէն թի փագոնում հարիւրաւոր Վարդիկ եւն նարած յիւնում: Եայր գնացքներով էլ սպրանֆ եւն փոխադրում:

Երկարուղին յիւրաք յեղաշրջեց հին կեանք: Աս թե՛ գործու է սպգերի կեանքում, եռանդուն գործունէութեան և անդուշ շարժման թի յարմար թիգոց:

* * *

Գործունեայ, գործունէութիւն. ֆրիստունեայ, ֆրիստունէական, ֆրիստունէութիւն. հրեայ, հրէական, հրէութիւն. պաշտունեայ, պաշտունէութիւն:

39. Առիւծն ու Վարդը.

1.

Ա՛ի կուշի կերած, յագեցած առիւծ հանգր-

գրանու՞մ էր Լանայարիի վրայ: Անուա՛ն՝ գայան-
ներն ու վայրի երէնտըրը փախչու՞մ, գայրս եմ:

Ասաց. «Ու՞մից էք վախտոյց»:

Ասային. «Մարդուց եմք փախչու՞մ. նա հայա-
նու՞մ է յեղ»:

Առիւծը հեղափոխութեամբ հարցոյց. «Մարդն
նո՞ւ է, կամ ի՞նչ կանգանի է, ի՞նչ ոչ՞ ունի, որ
առեմիք այդպէս փախչու՞մ էք նրանից»:

Ասային. «Շուր սրա, դո՛ւ էլ փախիր, թէ չէ,
հրձա որպէս որ է, ճարդը կը գայ»:

Այսպէս պարասրանուցին փախարականները և
ճէկ ճէկ անց կացան առիւծի առջևից: Եւ ա-
ռիւծը ջրձայաւ, թէ ի՞նչ է ճարդը:

2.

Մէկ օր էլ նա հանդիպեց իր շան, նայեց վր-
բան և ծաղրեցով ասաց. «Արեւի՛ք չեղակից, ար-
դեօք ի՞նչ է պարճառը, որ դուք այդպէս փոքր էք
ճնայեց»:

Շունը պարասրանուց. «Այդ նրանից է,
որ ճարդու չեմք քակ եմք ասորու՞մ»:

«Պարշեայ ճարդը: Ախր ո՞ւր է այդ անօրէն
ճարդը:— Ի՞նչ կը լինի, ի՞ր ցոյց քաւ նրան»:

Այդ ճիգոյին շան ցէրն անբառու՞մ փայր էր
կորու՞մ: Շունն առաւ առիւծին, քարաւ փայրա-
հարի ձօր և ասաց. «Մարդ որ ասու՞մ եմ, ահա
այդ փայր կորոողն է, գնա՛ ձօրը, քե՛ս»:

3.

Առիւծը ձօրեցաւ ճարդուն և հարցոյց յոխր-
գայով:

— Դո՛ւ ես ճարդը, որից դողու՞մ եմ բոլոր
կենդանիները:

— Այո՛, ես ե՛մ, հանգիստ կերպով պարաս-
րանուց ճարդը:

— Որ դու ճարդ ես, արի՛ ես ու դու կռեմք:

— Շար շաւ ես հրաձայնու՞մ, առիւծ բազա-
ւոր, դարչնեց ճարդը. բայց ի՞նչ կռի զգեսք
հագիւ չէ: Թէ կռչես, ի՞ր փոքր հարթերը, գը-
նա՞մ, հագնե՞մ, գա՞մ և այս կռեմք: Միայն
պիտի երդես, որ չես փախի այսպէսից:

Առիւծը յօժարեաց: Աւարդն ահագին գերանի
հասար ծայրին սեպ ցայտով՝ Ետիկայ երկու կանգունն
երկայնուրեւարք և սասայ.

— Դէ արի երկու բարդ դիր այս Ետիկամբ
Յէգ և երդուն՝ կեր, որ չես փախցի:

Առիւծը կայարեաց նրա սասածը: Աւարդն իս-
կոյն սեպը դուրս խփեց. առիւծը երկու բարք
ճնայ գերանի բայւածքի Յէգ:

4.

Կենդանիների բազանքն ընկեց էր բակարդը
և դուրս գալու հնար չուներ: Աւարդն առաւ
Վահակը ու սխտեց խփեց նրան: Որից
գոչիս թի շաւ գարեաց: Առիւծը ճնչուն էր.
«Թի յ Վարդ, երդուն՝ եմ, որ չեմ փախցի, սասուն
էր նա: Արշակիր ինչ, գնա ցուն, կուրի պետարդ
հագիր ու եկ»: Բայց Վարդը ուղ չէր դարչնում
նրա խօսքին. Յէկ նրա այս կողին էր խփում,
Յէկ այն:

Այն Դաւանակ խեղճացած առիւծը դիմեց հեռ-

ուն՝ կանգնած շանը.

— Եունն եղբայր, սասն խնդրեմ, արդեօք ծեծ
ուրեցով որ ինչ չափ փոքրանամ, Վարդն ինչ
բայ կը թողնի:

— Ո՛չ, պարասխաւեաց շունը. ին ճորքին ա-
ւելի բանկագին է. երբոր Վաղկի, այն Դաւա-
նակ թրայն բայ կը թողնի:

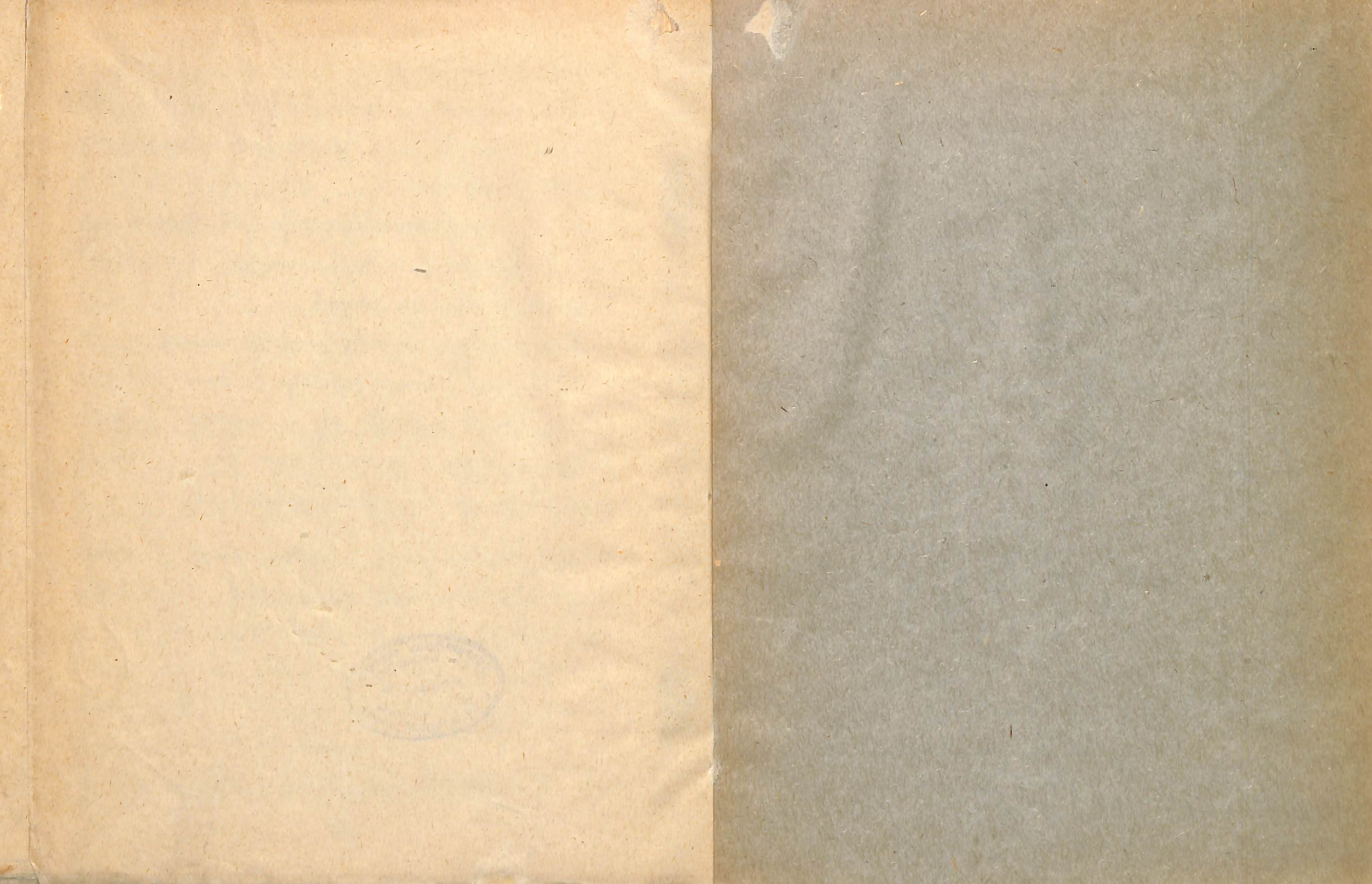
Այս խօստորք որ շտեց առիւծը, սասայ.

— Յիրաւի, Վարդը պարանք է: Նրա շտեի ցա-
կին ոչ թրայն առիւծը, այլ և սարտոր կը փոք-
րանան: Իւփիր, պինդ խփիր ինչ, այն Վարդ:
Այս խեղճը որ ես ունեմ, պէտքն է ինչ:

Էրէ, երէնտը. բայէ, բայէնտը. ընայէ, ընայէնտը,
ընայէական. Վարգարէ, Վարգարէնտը, Վարգարէա-
կան, Վարգարէուրին: Ետիկ, Ետիկայ, Էդեկ. կող,
կողի. խօսի, խօսեց:

[Faint, mirrored bleed-through text from the reverse side of the page, likely Armenian script.]

« Ազգային գրադարան

NL0241072

